

УДК 342.951

Євген Алябов,

слухач кафедри фінансів та права
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
старший лейтенант юстиції

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто актуальні питання щодо правового регулювання проходження військової служби у Збройних Силах України в особливий період. Розглянуто сучасний стан нормативно-правових актів, які регулюють проходження військової служби у Збройних Силах України в особливий період. Запропоновано шляхи вдосконалення.

Ключові слова: військова служба, особливий період, мобілізація.

Вступ. Військово-політична криза в Україні 2014–2016 років виникла із суперечностей і територіальних претензій з боку Російської Федерації до України, що завершилися анексією Автономної Республіки Крим, а також військовими протистояннями в Донецькій і Луганській областях нашої суверенної Держави, що зумовило новий порядок проходження військової служби в Збройних Силах України (далі – ЗСУ) в цей особливий період. Після фактичної втрати Україною контролю над частиною власної території почалися порушення конституційних прав та свобод людей, а саме набули поширення випадки вбивств, викрадень та катувань громадян, які активно підтримували цілісність України і виступали проти сепаратизму. Відповідно до Указу Президента від 14 квітня 2014 року № 405/2014 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» (додається, таємно) та на територіях Донецької і Луганської областей почалося проведення антитерористичної операції (далі – АТО).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення за-

ручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності. 29 січня 2016 року Президент України у Київському військовому лицейі ім. І. Богуна заявив, що з 2014 по 2016 рік під час проведення АТО загинули 2269 українських військовослужбовців та майже 121 тисяча військовослужбовців України отримали статус учасника бойових дій. Таких сумних результатів «гібридної війни» досягнуто у зв'язку з існуванням військово-політичної кризи в Україні.

Актуальність теми дослідження. Вищезазначене актуалізує нашу тему щодо продовження реформування ЗСУ і забезпечення правового регулювання щодо порядку проходження військової служби. Проблемою Міністерства оборони України та ЗСУ займалися такі науковці: С. Полтораки, І. Руснак, В. Ваганов, О. Гончаренко, В. Горбулін, О. Кузьмук, Б. Андресюк, В. Богданович, В. Костецький, В. Лішавський, Т. Стукалін, О. Покотило, В. Бойко, О. Устименко, О. Кривенко, Ю. Шемшученко та інші.

Обрана тема тісно пов'язана з науковими поглядами вищезазначених учених і є вкрай необхідною для вдосконалення військового законодавства та військового права для позбавлення їх формалізму у порядку належного реформування ЗСУ й підвищення рівня оборонного потенціалу нашої Держави.

Метою роботи є визначення провідних аспектів правового регулювання проходження військової служби у ЗСУ, які визначені особливим періодом здійснення сучасної «гібридної війни». Для досягнення цієї мети корисно виконати такі завдання: – удосконалення військового законодавства і військового права; – створення умов належного реформування ЗСУ; – підвищення рівня обороноздатності України; – підвищення динаміки такого проходження служби в зоні АТО, як особливий період «гібридної війни». Предметом дослідження є деякі аспекти правового регулювання проходження військової служби у ЗСУ в особливий період, що об'єктивно зумовлені процесом «гібридної війни».

На наш погляд, військовими подіями, протистояннями та втратами особового складу, техніки підтверджується вся застарілість діючої військової системи, військового права й законодавства та слабка матеріальна забезпеченість ЗСУ.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з викладеного вище та відповідно до частини другої статті 17 Конституції України оборона, захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України покладені виключно на Збройні Сили України [1]. А згідно з частиною 1 статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (станом на 18.02.2016) захист та оборона своєї Вітчизни є конституційним обов'язком кожного громадянина України [2]. До основної форми виконання цього обов'язку віднесено військову службу. Але станом на сьогодні загальноприйнятого визначення поняття «військова служба» в науковій юридичній літературі немає. Найчастіше трапляються такі: військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності (Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» (станом на 18.02.2016)) [2]. На думку Ю. Шемшученко, «військова служба – особливий вид державної служби, почесний обов'язок кожного громадянина України, пов'язаний з виконанням загального військового обов'язку і служби на конкурсно-контрактній основі у Збройних Силах України та інших військах, утворених відповідно до чинного законодавства. Регулюється Конституцією України (ст. 65) та Законом України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» [3, с. 458-459].

Дані поняття містять різні за значенням загальні ознаки: в одному випадку це «почесний обов'язок кожного громадянина», у другому – це «професійна діяльність». Тим самим різні сторони цього виду діяльності громадян змішуються.

Т. Кузьо зазначає, що військова служба – це складне соціальне явище, розкриття змісту якого потребує комплексного підходу. Вона прямо пов'язана з національною безпекою та її складовою частиною – обороною, а опосередковано – з політикою, економікою, міжнародними відносинами та іншими сферами діяльності держави [4, с. 7].

Для того, щоб розглянути правове регулювання проходження військової служби у Збройних Силах України в особливий період, необхідно зазначити, що відповідно до частини 20 статті 106 Конституції України Президент приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

Стаття 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (станом на 01.07.2015) визначає, що мобілізація це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано [5].

Після Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» від 17.03.2014 № 303/2014, який затверджений Законом України від 17.03.2014 № 1126-VII, в Україні настав особливий період.

Зі статті 1 Закону України «Про оборону України» (станом на 23.12.2015) ми бачимо, що особливий період – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудований період після закінчення воєнних дій [6].

А стаття 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (станом на 01.07.2015) дає таке поняття особливого періоду: це період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого само-

врядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [5].

Із зазначених тлумачень поняття особливого періоду стає зрозуміло, що умови проходження військової служби військовослужбовцями в особливий період дещо відрізняються від звичайних умов проходження військової служби.

Пункт 1 Положення «Про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України», затвердженого Указом Президента України (станом на 14.07.2015) (далі – Положення), визначає порядок проходження громадянами України (далі – громадяни) військової служби у Збройних Силах України та регулює питання, пов'язані з проходженням такої служби під час виконання громадянами військового обов'язку в запасі, та пункт 251 Положення прямо зазначає, що в особливий період військовослужбовці проходять військову службу, резервісти призиваються на військову службу, а військовозобов'язані виконують військовий обов'язок у запасі в порядку, передбаченому цим Положенням та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють порядок проходження військової служби в особливий період. У зв'язку із цим ми можемо сказати, що одним з основних нормативно-правових актів, який регулює саме проходження військової служби в особливий період, є Положення [7].

У пункті 252 Положення передбачені відмінності, що настають після оголошення мобілізації і настання особливого періоду. Розглянемо основні, а саме:

1) призов на військову службу військовозобов'язаних і резервістів, за винятком осіб, зазначених у статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також прийом громадян на військову службу за контрактом;

2) військовослужбовці Збройних Сил України звільненню не підлягають та продовжують проходити військову службу понад встановлені строки на період до оголошення демобілізації, крім випадків, визначених частиною восьмою статті 26 Закону Укра-

їни «Про військовий обов'язок і військову службу». Накази про звільнення з військової служби військовослужбовців, не виключених зі списків особового складу військових частин, підлягають скасуванню, крім наказів про звільнення у відставку військовослужбовців, визнаних за станом здоров'я непридатними до військової служби з включенням з військового обліку, та в запас за підставами, що відповідають підставам звільнення, визначеним частиною восьмою статті 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Саме на підставі підпункту 2 пункту 252 Положення, визначень поняття «особливий період» та «мобілізація», викладених вище, виникає багато спорів щодо проходження військової служби в особливий період після закінчення контракту військовослужбовців. Неодноразово військовослужбовці зверталися з позовами до суду на предмет розірвання контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України та звільнення від проходження служби у Збройних Силах України із займаної посади, мотивуючи це тим, що особливий період в країні відсутній.

У відповіді тимчасово виконуючого обов'язки начальника Головного управління оборонного та мобілізаційного планування Генерального штабу Збройних Сил України генерал-майора Талалая В.Д. від 01.10.2015 № 322/2/8417 повідомляється, що відповідно до статті 1 Закону України «Про часткову мобілізацію» від 17.03.2014 № 303/2014 в Україні настав особливий період. Скасування особливого періоду буде здійснено окремим Указом Президента України «Про демобілізацію» після стабілізації обстановки на сході України. Враховуючи зазначене, на даний час в Україні діє особливий період [8].

Варто звернутись до судової практики з вирішення спорів про наявність чи відсутність особливого періоду. Ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду по справі № 825/139/16 від 23.03.2016 (набрала законної сили 23.03.2016) [9] колегією суддів зазначено таке:

«Стосовно доводів апелянта щодо закінчення періоду мобілізації та того, що особливий період є наслідком оголошення мобілізації та не може існувати сам по собі за межами дії мобілізації, то колегія суддів критично оцінює такі доводи, з огляду на таке.

Приписами ст. 1 Закону України № 3543-ХІІ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» передбачено, що особливий період продовжується з моменту оголошення рішення про мобілізацію та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Мобілізацією є комплекс заходів, здійснюваних, серед іншого, з метою переведення Збройних Сил України на організацію і штати воєнного часу.

Отже, закінчення періоду мобілізації не є самостійною підставою для припинення особливого періоду».

Висновки

Таким чином, на підставі викладеного можемо дійти висновку, що в Україні настав особливий період і він завершиться з виданням Указу Президента України «Про демобілізацію», і закінчення періоду мобілізації не є самостійною підставою для припинення особливого періоду. Нормативно-правова база в особливий період потребує доопрацювання у вигляді постійного вдосконалення військового законодавства і військового права з урахуванням практики застосування Збройних Сил у анти-терористичній операції. Необхідно створити умови належного реформування Збройних Сил України. Для вдосконалення правового регулювання військової служби в особливий період необхідно: розробити нові нормативно-правові акти з мобілізаційних питань та оборони, розробити нові програми, стратегії для розвитку Збройних Сил України, що, у свою чергу, підвищить рівень обороноздатності України та зменшить кількість спірних питань щодо проходження військової служби у Збройних Силах України в особливий період.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – № 30. – Ст. 14. –

В статье рассмотрены актуальные вопросы правового регулирования прохождения военной службы в Вооруженных Силах Украины в особый период. Рассмотрено современное состояние нормативно-правовых актов, регулирующих прохождение военной службы в Вооруженных Силах Украины в особый период. Предложены пути совершенствования.

Ключевые слова: военная служба, особый период, мобилизация.

The article deals with topical issues of legal regulation of military service in the Armed Forces of Ukraine during the special period. The present state of normative – legal acts regulating military service in the Armed Forces of Ukraine during the special period. The ways of improvement.

Key words: military service, special period, mobilization.

Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

3. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія / Ю.С. Шемшученко. –К.: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1998. – Т.1. – С. 458–459.

4. Кузьо Т. Національна безпека України / Т. Кузьо. –К.: Наукова думка, 1994. – С. 7.

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 44. – Ст. 416. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3543-12>.

6. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

7. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10 грудня 2008 р. № 1153/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008/print1458027752494858>.

8. Щодо особливого періоду : Лист тимчасово виконуючого обов'язки начальника Головного управління оборонного та мобілізаційного планування Генерального штабу Збройних Сил України генерал-майора Талалая В.Д. від 01.10.2015 № 322/2/8417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS25635.html.

9. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду по справі від 23.03.2016 № 825/139/16 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56674621>.

